

**Komitet Nauk Pedagogicznych
POLSKIEJ AKADEMII NAUK
Wydział I Nauk Humanistycznych i Społecznych**

Warszawa, 14.11.2024

Uwagi Komitetu Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk (KNP PAN) dotyczące projektu: „Profil absolwenta i absolwentki. Droga do zmian w edukacji: Etap I: przedszkola i szkoły podstawowe” /przesłanego jako materiał roboczy na potrzeby konsultacji społecznych przygotowany przez Instytut Badań Edukacyjnych w ramach zadania: Kształtowanie kompetencji – od profilu do praktyki – opracowanie „profilu absolwenta” z uwzględnieniem założeń/koncepcji koniecznych zmian w kształceniu ogólnym finansowanego z dotacji celowej MEN: Działania Innowacyjne w Systemie Oświaty/

Komitet Nauk Pedagogicznych PAN i Jego Sekcja Edukacji Elementarnej z uznaniem przyjmują podjęcie działań nad reformą programową w systemie edukacji w Polsce, która jest konieczna. Stąd z uwagą zapoznaliśmy się z przedłożoną propozycją opracowania projektu Profil absolwenta i absolwentki. Droga do zmian w edukacji: Etap I: przedszkola i szkoły podstawowe. Tym samym poniżej wyrażamy poglądy poparte rezultatami badań naukowych, gdyż przyjmujemy, że prace nad wszelkimi dokumentami programowymi powinny być oparte na nauce i wynikach aktualnych badań naukowych. Jako środowisko eksperckie jesteśmy mocno zaniepokojeni dostrzeganym unieważnieniem dyskursu naukowego. Rezultatem tego jest powstanie dokumentu opartego na wiedzy fragmentarycznej i nieodzwierciedlającego aktualnych wyników badań, dotyczących rozwoju i edukacji dzieci w wieku przedszkolnym i młodszym wieku szkolnym. Jaskrawo brakuje w nim spójnego modelu teoretycznego, który mógłby stanowić podstawę myślenia o edukacji dziecka na miarę XXI wieku.

Dokument ewidentnie oparty został na koncepcji szkoły behawioralnej, która nie odpowiada na potrzeby przyspieszonej globalizacji, tempa doświadczanych zmian i radzenia sobie w nieokreśloności. Akcentujemy zatem kontrowersyjność samego sposobu myślenia o „profilu absolwenta” i proponujemy myślenie o edukacji pojmowanej jako stwarzanie dzieciom środowiska uczenia się i wychowania do wspierania rozwoju osoby i jej relacji ze światem, opartych na wartościach podmiotowych, wspólnotowych i ogólnoludzkich, które pozwolą przyszłym obywatelom nie tyle podążać za trendami światowymi, ale je wyznaczać.

Uzasadnienie uwag do projektu Profil absolwenta i absolwentki

1. Brak poliparadygmatycznych podstaw modelu. Projekt edukacji młodego człowieka zaprezentowany w Profilu absolwenta i absolwentki nie ma umocowania w założeniach filozofii pedagogicznej, pedagogiki humanistycznej i personalistycznej, uznającej twórczy rozwój osoby ku wartościom. Projekt ten jest monoparadygmatyczny, niezgodny z aktualną wiedzą na temat złożoności procesu uczenia się. Współcześnie nie możemy opisywać rozwoju człowieka i jego uczenia się, opierając się tylko na paradygmacie konstruktywizmu poznawczego. Takie podejście ugruntowuje pozytywistyczne postrzeganie edukacji i jej behawiorystyczną praktykę. Wbrew zapowiedziom, utrwała model szkoły przeszłej, nieprzystającej do dzisiejszej rzeczywistości i niepozwalającej na przygotowanie do dynamiki przyszłości (kompetencje globalne).

2. W związku z tym proponujemy przebudowanie projektu, organizując jego wykładnię wokół humanistycznych i społecznych podstaw pedagogiki, co też ułatwi dookreślenie wartości. Obecnie nie wiadomo, według jakich założeń aksjologicznych skonstruowano model wartości, dlaczego takiego wyboru dokonano, a nie innego. Sprawia wrażenie przypadkowego zestawu wartości i wskazujących na nie autorów od Józefa Tischnera po Richarda Rorty'ego (s. 32). Brak wyraźnego osadzenia założeń teoretycznych wskazuje na nieprzemyślenie projektu pod kątem ontologicznym. Takie podejście nie rokuje pozytywnie dla wprowadzenia społecznie oczekiwanej zmiany, a także dowodzi braku zrozumienia wartości założeń kierunku zmiany edukacyjnej. Bibliografia przypisana do projektu dokumentuje fragmentaryczność wiedzy, nie zawsze trafny i aktualny dobór pozycji oraz ograniczoną liczbę zasobów aktualnej literatury naukowej.

3. Proponujemy włączenie do ramy programowej idei edukacji prodemokratycznej oraz idei zrównoważonego rozwoju. W kreowaniu codzienności edukacyjnej przyjmujemy podejście humanistyczne, podmiotowe i demokratyczne, a więc takie, jakie uznajemy za stymulator współczesnych przemian edukacji. Konwencja o prawach dziecka przypomina o szacunku do praw człowieka i podstawowych swobód, przygotowaniu do życia w duchu zrozumienia, pokoju, tolerancji, równości płci oraz przyjaźni pomiędzy narodami; rozwijaniu poszanowania środowiska naturalnego.

4. Marginalnie traktuje się rozwój kompetencji związanych z umiejętnością podmiotowego i odpowiedzialnego bycia w świecie. Kategoria odpowiedzialności nie wybrzmiała w modelu, a jest kluczowa.

5. W projekcie Profil absolwenta i absolwentki dostrzegamy zbyt mało odniesień do współczesnego dyskursu dziecka i dzieciństwa. Szczególnie widoczna jest infantylizacja dziecka, niedocenywanie jego możliwości rozwojowych, brak partycypacji w propozycjach odnoszących się do przedszkola. Ogólnie etap ISCED 0 – projektu profilu kompetencji trudno nam przyjąć - wymaga całkowitej przebudowy. Cele edukacji przedszkolnej w projekcie przedstawione są tradycyjnie, dodatkowo nie są wywiedzione z celów ogólnych.

6. Autorzy przyjęli indukcyjne podejście do budowy profilu – od wiedzy i sprawczości ku wartościom. Proponujemy inne podejście do efektów kształcenia i wychowania - układ odwrócony, w ujęciu koncentrycznym, który oddaje holistyczne podejście do ucznia. Rdzeń modelu powinien skupiać główne wartości, którymi jednostka będzie się kierować w życiu, następnie najważniejsze – kluczowe kompetencje i ich komponenty oraz w ostatnim kręgu cechy absolwenta. Warto mieć na uwadze, że kompetencje, które są uznane za główny wymiar zmiany edukacji, są podmiotowe, są czyjeś. To osoba może i powinna je rozwijać i wykorzystywać, indywidualnie lub we wspólnocie. W ostatnim kręgu mogą być pożądane cechy, jakie jednostka ma osiągnąć – zatem te cechy, które chcemy, by absolwent posiadał. Natomiast obszary kształcenia można wpisać poza kręgami - pod lub obok kręgów modelu. Istotą modelu opisu oczekiwanych osiągnięć absolwenta jest bowiem ich realizacja w każdym obszarze kształcenia i ma w nich swoje odbicie.

7. Jako punkt wyjścia, zaproponowano ujęcie w formie wykresu kołowego przedstawiając model wiedzy i umiejętności podstawowych w cyfrowym świecie. Oczywiście jest, że konieczne jest przyjęcie pewnych założeń wstępnych. Dyskusyjny jest zaproponowany podział na sprawczość i kompetencje. Dyspozycje zawarte w kategorii sprawczość można uznać za kompetencje osobiste. Kolejną wywołującą wątpliwości kwestią są niejasne kryteria wyboru nadrzędnych wartości. Dlaczego nie ma np. godności, uczciwości, wolności, pracowitości, które tak samo, jak solidarność, szacunek czy sprawiedliwość można uznać za

kluczowe i niezbędne w XXI wieku. Te, a także inne wartości zostały wyeksponowane np. w monografii M. Bogunia-Borawska (red) *Fundamenty dobrego społeczeństwa*.

8. Aktualny model w centrum zawiera „Wiedzę, umiejętności podstawowe w świecie, także cyfrowym”. W dalszym jej rozwinięciu Autorzy wyjaśniają, że obejmuje ona „najważniejsze fakty, pojęcia i zależności, teorie i metody oraz podstawowe umiejętności, takie jak: mówienie, czytanie, pisanie, rozumowanie matematyczne”. Warto też rozważyć, czy przy takim szerokim, wielowymiarowym procesie kreowania rozwoju ucznia, który obejmuje zarówno kompetencje, sprawczość, jak również wartości oraz dobrostan, wystarczające jest przyjęcie założenia kształcenia w oparciu o teorie wiedzy „jak” i wiedzy „że”. Pominięta jest teoria wiedzy „dlaczego?”. Jest to wiedza ważna w podejmowaniu decyzji z wykorzystaniem wartości, wiedza kontekstowa, istotna dla rozwoju kompetencji osobistych i społecznych. Ponadto wartości są wymiarami uczenia się innowacyjnego, uczenia się antycypacyjnego, poszukiwania rozwiązań w dialogu itd.

9. Język projektu Profil absolwenta i absolwentki wyraźnie zdradza zbyt jednostronną teorię wiedzy, która jest wpisana w jego w treść. Otóż czytamy, że „Kształtowanie tych kompetencji nie może odbywać się w oderwaniu od nauki wiedzy i umiejętności przedmiotowych – rozwijanie w uczniach i uczennicach krytycznego i kreatywnego myślenia, uczenie rozwiązywania problemów oraz współpracy jest możliwe wyłącznie wtedy, gdy uczniowie i uczennice posiadają wiedzę, którą mogą przetwarzać i wykorzystywać, realizując konkretne zadania” (cyt. Profil..., s. 8). Wiedzy nie można rozwijać w czyichś głowach, nie da się przekazać (podobnie jak wartości). Wiedza jest konstruowana i dynamiczna, zmienna, podlega interpretacji. Nie możemy rozumieć wiedzy jako jej kolekcji czy zwykłej kumulacji. Natomiast rozwój kompetencji odbywa się w codzienności szkolnej i pozaszkolnej, zależy od partycypacji ucznia w różnorodnych zadaniach i projektach itp.

10. W analizowanym projekcie Profil absolwenta i absolwentki zauważamy instrumentalne, technologiczne opisywanie procesów edukacyjnych. Jest to język uprzedmiotowiający, traktujący ucznia jako obiekt oddziaływania edukacyjnego, co jednak nie koresponduje z takimi kompetencjami wskazanymi w profilu absolwenta jak: odpowiedzialność, przekonanie o własnej skuteczności. Świadczą o tym zapisy: „Podstawy programowe, system oceniania i egzaminowania, dydaktyka – to narzędzia służące realizacji celów edukacji zdefiniowanych w oparciu o profil absolwenta i absolwentki” (cyt. Profil..., s. 9). Takie założenie budzi kontrowersje. Dalej czytamy: „Aby kompetencje i postawy wskazane w profilu mogły być skutecznie rozwijane, potrzebne jest nie tylko odpowiednie uwzględnienie tego w podstawie programowej, ale także zbudowanie odpowiedniego środowiska edukacyjnego, umożliwiającego nauczycielom wykorzystywanie w ich pracy sprawdzonych metod nauczania (dydaktyka kognitywna) oraz sprawiedliwego i motywującego uczniów i uczennice oceniania ich osiągnięć (a w dalszej kolejności powiązanego z tym systemem egzaminacyjnego)” (cyt. Profil..., s. 8). Przedstawione fragmenty budzą niepokój, jeśli chodzi o rolę i miejsce młodego człowieka w uczeniu się i rolę nauczyciela we wspieraniu jego rozwoju. Instrumentalne, technologiczne wyrażanie procesów edukacyjnych deprecjonuje ucznia i nauczyciela. Natomiast przekaz dotyczący konstruowania środowiska uczenia się, umożliwiającego nauczycielom wykorzystywanie w ich pracy sprawdzonych metod nauczania z obszaru dydaktyki kognitywnej brzmi groźnie dla realizacji całego pomysłu zmian w edukacji.

Uwagi do warstwy językowej:

1. Sformułowania takie, jak „ukształtować u uczniów”, „rozwijanie w uczniach i uczennicach” są całkowicie nieakceptowalne we współczesnej pedagogice wczesnej edukacji. Dowodzą one przekonania twórców projektu, że uczniowie są biernymi uczestnikami edukacji. Ma ono swoje źródło w teorii behawioralnej. A zatem warto na wstępie określić, jaką perspektywę teoretyczną uznajemy za podstawową. To z kolei wymaga postawienia kluczowych pytań: jaka filozofia edukacji, jakie wartości uznajemy za fundamentalne, z czego one wynikają, dlaczego?
2. „Wiedza i umiejętności podstawowe w świecie, także cyfrowym”. Zamiast sztucznie wydzielać świat cyfrowy (dodany niezręcznie do komponentu wiedzy i kompetencji), lepiej zastosować sformułowanie: środowisko uczenia się. Po etapie edukacji zdalnej wszyscy zainteresowani edukacją mają świadomość jego roli w nauczaniu i uczeniu się.
3. Warto ujednoczyć zapis dotyczący feminytywów, skoro mówimy o uczniach i uczennicach, absolwentach i absolwentkach to konsekwentnie należy pisać też o nauczycielkach i nauczycielach.
4. Sformułowanie: „Ucznia i uczennicy kończących placówkę edukacyjną” lepiej: kończących dany etap edukacji.
5. Zauważamy brak operacjonalizacji kluczowego pojęcia „sprawczość” z odwołaniem do literatury przedmiotu, a posługiwanie się tylko „przybliżeniami” do interpretacji tej kategorii (s. 12, 27, 28).
6. Czytając propozycję „profilu absolwenta”, mamy wrażenie chaosu językowego z przewagą języka uprzedmiotowiającego dziecko, traktującego je jako obiekt oddziaływania edukacyjnego, co nie koresponduje z wynikami współczesnych badań nad uczeniem się i rozwojem młodego człowieka.

Przewodnicząca Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN
prof. dr hab. Agnieszka Cybal-Michalska
prof. Józefa Bałachowicz – Przewodnicząca Sekcji Edukacji Elementarnej
prof. Zuzanna Zbróg – Z-ca Przewodniczącej

Członkinie:
prof. Inetta Nowosad,
prof. Marzenna Nowicka,
prof. Kinga Kuszak

Niniejsza treść stanowiska KNP PAN została udostępniona przez prof. Romana Lepperta w formie postu na Facebooku:
<https://www.facebook.com/roman.leppert/posts/pfbid0223DSNHB1g99dcL8hf9JhbXGyyrUfnYuuRxmgTB8iHb3YKTeDsboSKGJQUGHvgitl>